

Xo'janiyozova Gulhayo Ilhom qizi
Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti
o'qituvchisi

BOSHLANG'ICH TA'LIM ONA TILI DARSLARIDA KO'RGAZMALI VOSITALARDAN FOYDALANISHNING METODIK IMKONIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili darslarida ko'rgazmali vositalardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari yoritiladi. O'quvchilarning nutqiy, fikriy va ijodiy rivojlanishida ko'rgazmalilikning o'rni, ularning mustaqil tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishdagi metodik imkoniyatlari va uning ahamiyati ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar. Boshlang'ich ta'lim, ona tili, korgazmalilik tamoyili, ko'rgazmali vositalar, o'quv jarayoni, axborot texnologiyasi.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАГЛЯДНЫХ ПОСОБИЙ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические основы использования наглядных пособий на уроках родного языка. Показана роль наглядных пособий в речевом, интеллектуальном и творческом развитии учащихся, их методические возможности и значение в формировании у них навыков самостоятельного анализа, обобщения и умозаключения.

Ключевые слова. Начальное образование, родной язык, принцип наглядности, наглядные пособия, образовательный процесс, информационные технологии.

METHODOLOGICAL POSSIBILITIES OF USING VISUAL AIDS IN PRIMARY EDUCATION MOTHER TONGUE LESSONS

Abstract. This article discusses the theoretical and practical foundations of the use of visual aids in native language lessons. The role of visual aids in the speech, intellectual and creative development of students, their methodological capabilities and importance in the formation of their skills of independent analysis, generalization and conclusion are shown.

Keywords. Primary education, native language, the principle of visual aids, visual aids, educational process, information technology.

Ta'lim tizimidagi rivojlanish jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biridir. Bugungi kunda boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni global axborot makoniga moslashtirish dolzarb vazifaga aylandi. Bu jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar va, ayniqsa, ko'rgazmali vositalardan samarali foydalanish muhim o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Farzandlarimizni mustaqil fikrlashga, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini chuqur egallagan, mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega, chinakam vatanparvar insonlar sifatida tarbiyalash biz uchun doimo dolzarb masaladir". Ushbu maqsadlarga erishishda ta'lim jarayonida ko'rgazmalilik tamoyilini to'g'ri tashkil etish, ko'rgazmali vositalardan unumli foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Ko'rgazmalilik – bu o'quvchilarda bilish jarayonining tabiiy ravishda kechishini ta'minlaydigan didaktik tamoyil bo'lib, bilimlarni ongli o'zlashtirishga yordam beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tasavvur, his-tuyg'u va obrazlar orqali fikrlash xos

bo'lganligi sababli, darsda ko'rgazmali vositalar asosiy o'quv materialini tushunishni osonlashtiradi. Ko'rgazmalilik tamoyili o'qituvchi oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

- 1) o'quv materialini hissiy idrok qilish imkoniyatlarini yaratish;
- 2) qaysi ko'rgazmali vosita yoki axborot texnologiyasidan foydalanish maqsadga muvofiqligini belgilash;
- 3) o'quvchining mavjud narsalar va hodisalarni tasavvur qilish qobiliyatini rivojlantirish;
- 4) bilimlarni umumlashtirish va ularni tizimlashtirish uchun shart-sharoit yaratish.

Shu jihatdan, ko'rgazmali vositalar nafaqat darsni qiziqarli qiladi, balki tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish jarayonlarini osonlashtiradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning dunyoqarashi va bilish jarayonlarini shakllantirishda hal qiluvchi davr hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili darslarida ko'rgazmali vositalardan foydalanish o'quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otadi, tushunchalarni tezroq va chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Ta'lim tizimida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, til hodisalarini anglash va nutqda qo'llashga o'rgatishda interaktiv usullar va ko'rgazmali vositalarning o'rni beqiyosdir.

Ona tili darslarida ko'rgazmali vositalarni qo'llashda quyidagi metodik jihatlarga e'tibor qaratilishi lozim bo'ladi:

1. Tizimlilik va ketma-ketlikni ta'minlash. Har bir yangi mavzu uchun mos ko'rgazma tanlanadi, u oddiydan murakkabga qarab bosqichma-bosqich qo'llanadi.
2. O'quvchini faol ishtirokchi qilish. Faqat o'qituvchi ko'rsatishi emas, balki o'quvchilarning o'zlari ham ko'rgazma tayyorlash va tahlil qilishda qatnashishlari lozim. Masalan, "Fasllar" mavzusida o'quvchilar rasm va rasmlar orqali fasllarni taqqoslaydi.
3. Ko'rgazmali vositani darsning maqsadi bilan bog'lash. Har bir slayd, rasm yoki predmet o'quv maqsadiga xizmat qilishi shart, aks holda u diqqatni chalg'itishi mumkin.
4. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash. Videodarslar, interaktiv taqdimotlar, 3D-modellar, AR/VR elementlari orqali o'quvchilarning bilish faolligini oshirish mumkin.

Ona tili darslarida ko'rgazmali vositalardan samarali foydalanish o'quv jarayonida quyidagi natijalarni ta'minlaydi: 1) mavzuni oson va tushunarli yetkazadi; 2) o'quvchilarni faol fikrlash va izlanishga undaydi; 3) ularning diqqat va xotirasini mustahkamlaydi; 4) mavzuni hayotiy misollar bilan bog'lash imkonini beradi.

Ko'rgazmali vositalar sifatida: rasm, jadval, sxema, plakat, audio-video materiallar, slaydlar, kartochkalar va elektron interaktiv taqdimotlardan foydalanish mumkin.

Ona tili darslarida ko'rgazmali vositalarni qo'llash jarayoni quyidagi bosqichlarda samarali bo'ladi:

1. Tahlil va mavhumlashtirish bosqichi – til hodisasi rasmlar, sxemalar orqali ko'rsatiladi va o'quvchilar bilan muhokama qilinadi.
2. Umumlashtirish va atama berish bosqichi – kuzatish asosida qoidani o'quvchilar o'zlari chiqarishadi, o'qituvchi esa ilmiy atamani kiritadi.
3. Ta'rif va mazmunni anglash bosqichi – tayyor ta'rif kartochka yoki slayd orqali ko'rsatiladi, o'quvchilar uni yodda saqlash va qo'llashni o'rganadilar.
4. Tatbiq bosqichi – mustaqil mashqlar, didaktik o'yinlar, interfaol topshiriqlar yordamida yangi bilim amaliyotga tatbiq qilinadi.

Ko'rgazmali vositalardan foydalanish PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) baholash mezonlariga ham uyg'un keladi, chunki ular o'quvchilarning axborotni aniqlash qobiliyati – ko'rgazmadagi ma'lumotni tez va to'g'ri topish; mazmunni tushunish qobiliyati – ko'rsatilgan obyekt, diagramma yoki jadval asosida xulosa qilish; tahlil va baholash qobiliyati – turli manbalar asosida taqqoslash va fikr bildirish; ijodiy qo'llash qobiliyati – o'z hayotiy tajribasida qo'llash imkoniyatini baholaydi.

Misol tariqasida 2-sinf uchun ona tili darsida ko'rgazmali vositalardan foydalanishga asoslangan namunaviy dars ishlanmasini keltiramiz:

Fan: Ona tili

Sinf: 2-sinf

Mavzu: Ot soʻz turkumini mustahkamlash

Dars shakli: Koʻrgazmali vositalarga tayangan interaktiv dars

Dars turi: Yangi bilimlarni mustahkamlash darsi

Koʻrgazmali vositalar: Rangli kartochkalar, predmet rasmlari, sxemalar, elektron slayd.

Darsning maqsadi

Taʼlimiy:

- Otlarning kim? va nima? soʻroqlariga javob berishini takrorlash va mustahkamlash.

- Otlarni maʼno va shakliga qarab toʻgʻri guruhlashni oʻrgatish.

Tarbiyaviy:

- Tabiatni sevish, narsalarga eʼtiborli boʻlishga oʻrgatish.

- Jamoada ishlash, fikrni asoslab aytish madaniyatini rivojlantirish.

Rivojlantiruvchi:

- Kuzatuvchanlik, tahlil va umumlashtirish koʻnikmalarini shakllantirish.

- Ogʻzaki nutq va mustaqil fikrlashni rivojlantirish.

Darsning borishi

1. Tashkiliy qism (3 daqiqa)

Salomlashish, davomatni tekshirish.

“Bugungi darsimizda rasmlar va rangli kartochkalar yordamida yangi bilimlarni mustahkamlaymiz” degan motivatsiya berish.

2. Oʻtgan mavzuni takrorlash (5 daqiqa)

Slaydda turli rasmlar koʻrsatiladi: bola, qush, kitob, oʻqituvchi, daraxt.

Savollar: “Bu nima?”, “Bu kim?” — oʻquvchilar javob beradi.

Natija: “Demak, bular otlar, ular kim? va nima? soʻroqlariga javob beradi” degan xulosa chiqariladi.

3. Yangi bilimlarni mustahkamlash (15 daqiqa)

1-topshiriq (Tahlil bosqichi):

Stol ustiga turli predmetlar rasmlari qoʻyiladi (maktab, sigir, qalam, mushuk, shifokor, gul).

Oʻquvchilar rasmlarni kim? va nima? soʻroqlariga qarab 2 guruhga ajratadilar.

Xulosa chiqaradilar: “Kim? — tirik mavjudotlar; Nima? — jonsiz narsalar.”

2-topshiriq (Umumlashtirish bosqichi):

Doskaga sxema chiziladi:

Chap tomonda “Kim?”, oʻng tomonda “Nima?” soʻroqlari.

Oʻquvchilar sxema asosida soʻzlarni yozib joylashtiradi.

Atama mustahkamlanadi: “Bular ot soʻz turkumi deyiladi.”

3-topshiriq (Nutqiy rivojlantirish):

Har bir oʻquvchi bitta rasm tanlaydi va uning ishtirokida gap tuzadi:

“Sigir oʻtlayapti” yoki “Maktab katta”.

4. Mustahkamlash (7 daqiqa)

PIRLS mezonlariga mos mashq: Rasmi matn (gulzor rasmi + matn) beriladi.

Savollar: 1. Matndagi 3 ta otni toping. 2. Ularning soʻroqlarini ayting. 3. Shu otlar bilan yangi gap tuzing.

Bu topshiriq oʻquvchilarning axborotni aniqlash, tahlil qilish va ijodiy qoʻllash koʻnikmalarini rivojlantiradi.

5. Yakunlash va baholash (5 daqiqa)

“Kim? – nima?” soʻzlaridan tezkor viktorina oʻtkazish (oʻqituvchi soʻz aytadi, oʻquvchilar darhol soʻroqni aytadilar).

Eng faol qatnashgan oʻquvchilar ragʻbatlantiriladi.

Uyga vazifa: Uy atrofida koʻrgan 10 ta otni yozib keling va ularni ikki guruhga ajrating.

Bu dars oʻquvchilar otlarning kim? va nima? soʻroqlariga javob berishini mustahkamlaydi; soʻzlarni guruhlariga ajratish va xulosa chiqarish koʻnikmasi shakllantiradi; rasm asosida gap

tuzish, matn yaratish malakasi rivojlanadi; dars jarayonida ko'rgazmalilik orqali diqqat va qiziqish oshadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ko'rgazmali vositalardan oqilona foydalanish boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodkorlik ko'nikmalarini shakllantiradi. Har bir o'qituvchi ta'limning ko'rgazmalilik tamoyili mohiyatini chuqur anglab, dars jarayoniga zamonaviy ko'rgazma vositalarini integratsiya qilishi lozim. Bu esa nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarni kelajakdagi hayotiy va kasbiy faoliyatga puxta tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Umumiy pedagogika.- Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
2. Sarsenbayeva R.M. Darslarda ko'rgazmali va tarqatmali materiallardan foydalanish texnologiyasi // Zamonaviy ta'lim, 2015, 2-son, 36-45-betlar.
3. G'afforova T., Nurullayeva Sh., Haydarova O. Boshlang'ich sinflar uchun ona tili va o'qishdan didaktik materiallar.- Toshkent: "Ilm ziyo" nashriyot uyi, 2004.- 78 b.
4. Matchonov S., Bakiyeva H., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Xolboyeva G. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi.- Toshkent: "Ishonchli hamkor", 2021.- 740 b.
5. Kuronov S.D. Ona tili. 2-sinf. III qism. Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik. - Toshkent: "Novda edutainment", 2023.- 96 b.